Danas

Uvod u novi krug

NAJAVOM za trodnevni seminar posvećen delu Milovana Đilasa, koji organizujemo naredne nedelje u Domu omladine, zatvaramo krug razgovora pokrenut u okviru projekta Imenovati TO ratom, i otvaramo novi. Pitanje: „Da li je moglo biti privatizacije bez rata?“, do kog nas je ovaj projekat doveo, otvorilo je nova pitanja – o prirodi sistema u kom danas živimo, kao i o prirodi sistema od kog nas rat i privatizacija dele. Tekst izlaganja dr Nade Novaković sa seminara o delu Borisa Kidriča i Edvarda Kardelja „Društvena svojina i samoupravljanje: da li je moguće društvo bez države?“, koji smo održali sredinom oktobra, tu je da nas podseti da iz dobrih iskustava možemo učiti jedino ako se ozbiljno pozabavimo njihovim problemima.
Očekujemo vas na narednim razgovorima.
Projektni tim *Imenovati TO ratom*

Učitelj neznalica i njegovi komiteti, u okviru programa Arhiv autora, pozivaju vas na trodnevni seminar posvećen delu Milovana Đilasa

Njihov disident i njegovi liberali

Sreda, 4. decembar, 16.00 – 20.00h
Tribinska sala Doma omladine Beograda
16-18h, predavanje: Đokica Jovanović – Da li revolucija (nužno) rađa involuciju?
18-20h, predavanje: Raša Popov – Asketizam Đilasa i Ćopića

Četvrtak 5. decembar 16.00 – 20.00h
Tribinska sala Doma omladine Beograda
16-18h, predavanje: Predrag Brebanović – Legenda o Đilasu i Legenda o Njegošu
18-20h, predavanje: Branko Romčević – Klase

Petak 6. decembar 17.00 – 20.00h
Tribinska sala Doma omladine Beograda
17-20h, okrugli sto – Njihov disident i njegovi liberali učestvuju predavači na seminaru i drugi gosti i saradnici Učitelja neznalice i njegovih komiteta

Njihov disident i njegovi liberali

Pravo disidenstvo nije prestupništvo (transgresija) i otpor prema sistemu, nego zahtev da sistem dođe u komunikaciju sam sa sobom kroz rascep, koji postaje vidljiv, između deklerativne ideologije i sistematske svakodnevne prakse. Ako je ključna reč u liberalnom sistemu dostupnost – zapravo ideal o kom se stalno priča i na kome se stalno radi, ali koji uprvo zato nikada ne može biti dostignut ili dovršen – u socijalistickom sistemu bi to bila sintagma ravnopravnost bez jednakosti (equality without sameness). Tražiti od sistema da drži svoju reč je kategoricki imperativ Đilasovog disidenstva. Takva vrsta disidenstva je bila moguća u socijalističkom sistemu, zato što je u tom sistemu i u toj istoriskoj sekvenci još postojala reč kao politički čin koji imenuje rascep, odnosno čoveka kao nosioca tog čina tj. čovek koji prepoznaje i uvažava rascepe u sebi. Danas, kada neo-liberalni-kapitalizam nema spoljašnjost koja ukazuje na njegov unutrasnji rascep, reč je izgubila svoju političku moć i čovek više ne postoji. Kroz tekstualni pregled i analizu Đilasovih knjiga i tekstova i stavljanje u odnos sa tekstovima drugih autora, želeli bi smo, kao što činimo i kroz druge aktivnosti Učitelja neznalice i njegovih komiteta, da doprinesemo stvarnju pojma društva van postojećeg sistema.
Đilasu, komunisti, društvo je, a ne država ili partija, na prvom mestu. Društvo je razumevao kao heterogeno – rascepljeno telo koje je više nego suma svih svojih delova, pluralizam bez prebrojavanja. Tako je video i višepartijski sistem – ne po liberlanoj ideji interesa grupa pojedinaca i pojedenica koji se takmiče za moć, nego kao reprezentaciju mnoštva u jednoj celini bez granica. U mogućem društvu kakvim ga je Đilas razumeo, nemogući su vlast i vlastništvo nad društvom, čak ni stabilna struktura upravljanja, pa je tako Đilas učestvovao u izgradnji pojmova samoupravljanje i društvena svojina. U *Anatomji jednog morala* i *Novoj klasi* i drugim svojim knjigama, Đilas se obraćao društvu, upozoravajući ga na opasnost od formiranja bilo koje "elite" – zapravo zastupa stav da ni jedna grupa ljudi nema pravo, ni „stečeno“ ni „nasledno“, na vlasništvo i upravljanje nad društvom.
Iz pisanog opusa Milovana Đilasa vrlo lako je vidljiv njegov rascep sa vlašću i onda kada su njegov okvir mišljenja i milje bili partizani državotvorci. Taj milje, koji je upkos odvajanju od Staljina, i ogromnom naporu da uvede modernizaciju i pismenost i izgradi bratstvo i jedinstvo, ipak video partiju i državu (čak i vojsku) kao važnije od društva, Đilasa je proglasio liberalom. Istovremeno, liberali koji nikada nisu uspeli da razumeju razliku koncepta društva koje je Đilas zastupao od liberalnog koncepta drustva (a u tome slagali sa Miloševićem – jedno telo, jedan glas), u kome bi oni kao intelektualci i manadžerski sloj bili elita, prisvojili su Đilasa kao protivnika države, kao prestupnika sistema, a iz svoje borbe za liberalni vid društva, države i ekonomije izbacili sadržajni deo Đilasovog mišljenja. U sukobu između tih dvaju elita, partijske i liberalne, društvo je marginizovano, obezvređeno i zaboravljeno.

Branko Romčević
Klase

Predavanje će se baviti uporednom analizom teorije klasa u Đilasovom delu i teorije klasa u marksizmu njegovog doba.

Đokica Jovanović
Da li revolucija (nužno) rađa involuciju?

Đilasova vivisekcija obamrlog morala
Šta nam je pokazao Milovan Đilas? Čini se, sledeće: i revolucija i njeno gašenje su rezultati nezadovoljstva. Ovde neće biti reči o revolucionarnom nezadovoljstvu, već o nezadovoljstvu nalogom revolucije kod onih koji (etablirano) baštine i neguju njene tekovine. Pa, tako, revolucija na tlu svoje rodne klase rađa novu privilegovanu klasu. Ta će nova klasa, zarad sopstvenog opstanka i nastupanja, nužno napustiti revolucionarnu etiku. Njena narav ne počiva na revolucionarnoj paradigmi (time se ne stiče privilegovan status). Revolucionarno će se pretopiti u parolu i to radi privida o kontinuitetu revolucije i o borbi za nju. Drugačije nije ni moglo. Revolucionarna legitimacija je osnova (rodno mesto) njihovog socijalnog života i opstanka. Nije Đilas prvi o tome pisao: Lenjin upozorava: rađa se radnička aristokratija – Zinovjev upozorava: rađa se radnička birokratija. Tako će i Đilas reći u *Novoj klasi*: „Socijalno poreklo nove klase leži u proletarijatu.“

Raša Popov
Asketizam Ćopića i Đilasa

Predavanje će se baviti uporednim čitanjem i komentarima Anatomije jednog morala Milovana Đilasa i Jeretičke priče Branka Ćopića.

Predrag Brebanović
Legenda o Đilasu i *Legenda o Njegošu*

Izlaganje je posvećeno nastanku, strukturi i recepciji Đilasove *Legende o Njegošu* (1952), kao i razlozima zbog kojih je taj ogled iz sociologije književnosti potonuo u zaborav.

za samoobrazovanje
Rilten
uciteljneznalica.org
društvena pitanja

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

Radnička klasa Jugoslavije i samoupravljanje

Kako je nastala radnička klasa
Radnička klasa Jugoslavije posle 1945. godine bila je relativno malobrojna grupacija u društvu u kojem je dominiralo seljaštvo. Ona je postala važan, jedini osnov legitimiteta vladanja, jedina klasa kojoj se u teoriji i političkoj praksi nije osporavalo postojanje. Štaviše, njena uloga je smatrana istorijskom, u prevazilaženju klasnog društva, što se u svim socijalističkim društvima isticalo u prvi plan. Posebno su se u tome isticale političke elite koje su u njeno ime odlučivale i upravljale društvom. U Jugoslaviji su bili i posebni uslovi, u kojima se razvijalo/nametalo samoupravljanje. U centru ove sociološke analize su najvažniji rezultati toga i traženje odgovora na pitanje: Šta je samoupravljanje donelo radnicima i koliko je ono bilo radničko?

Najvažniji procesi kroz koji se stvarala radnička klasa Jugoslavije bili su ubrzana deagrarizacija, urbanizacija i industrijalizacija. Prva je samo nastavak ranijih mera, nacionalizacije i mera agrarne reforme, koje su marginalizovale seljaštvo kao klasu. Iz poljoprivrede i seljaštva, iz sistemskih i klasnih razloga, crpila se akumulacija za stvaranje novog društva. Posledice su, pored ostalih, masovno napuštanje sela, ograničavanje mogućnosti privređivanja (politikom investicija, cena, poreza, kredita, zemljišnog maksimuma...), i prelazak stanovništva u gradove. Za samo nekoliko decenija višestruko je smanjeno poljoprivredno, a povećano gradsko stanovništvo. Takvi procesi su u kapitalističkim društvima trajali vekovima. Za samo dve decenije (1961-1981), poljoprivredno se stanovništvo smanjilo od jedne polovine na jednu petinu ukupnog stanovništva, a gradsko je poraslo od 28% na 46%. U Jugoslaviji je ove procese podsticala, usmeravala i kontrolisala politička elita na vlasti. Sve vreme ona je svoju ulogu tumačila kao nekog ko vlada u ime radničke klase.

Moderna radnička klasa nastajala je sa pojavom industrije i velikih gradova. U Jugoslaviji je proces urbanizacije tekao nešto sporijim tempom nego napuštanje sela i poljoprivrede. Posledice toga su i značaj procenat mešovitih domaćinstava. U strukturi radničke klase udeo „radnika-seljaka“ ili „polutana“ kretao se od 30%-40%, u zavisnosti od stepena razvoja konkretne sredine. Ova napomena ima smisla jer su postojali pokušaju da se o proceni dometa samoupravljanja u prvi plan istakne uloga ovog podsloja radničke klase kao ometajućeg faktor razvoja. Godine 1983. radnička klasa je predstavljala 43% aktivnog stanovništva zemlje ili 3,86 miliona zaposlenih. Ona bi bila brojnija da od početka šezdesetih nije na rad u inostranstvo otišlo 20% radne snage. Jugoslavija je na taj način prva, i jedina socijalistička, zemlja koja je legalizovala radne migracije van zemlje, a posredno priznala da u socijalizmui postoji masovna nezaposlenost.

Brz industrijski razvoj, naglasak na teškoj industriji i elektrifikaciji su karakteristike socijalističkog shvatanja modernizacije društva. U Jugoslaviji on je uvođenjem samoupravljanja doživeo neke izmene, u meri u kojoj su se menjali glavni akteri odlučivanja o tome. U svakom slučaju može se reći da je favorizovanje industrije u odnosu na poljoprivredu i druge delatnosti bilo trajno i sistematsko. Prema podacima Marijana Korošića industrija je od 1955-1984. godine učestvovala u stvaranju DP sa 35,5%, a u investicijama 34,5%. Poljoprivreda je stvarala 17,8% DP, a u nju se investiralo svega 7,6%. Ovaj trend nije narušen do kraja postojanja Jugoslavije.

Obrazovanje radničke klase je nešto što je bilo nužno za industrijski i društveni razvoj. Krajem osamdesetih u strukturi radničke klase dominirali su KV radnici (47%) i NKV radnici (26%). Svaki jedanaesti zaposleni bio je VKV radnik, a ostatak (9%) su VKV radnici. Ovi podaci dokazuju da je stvorena klasična radnička klasa, u čije ime se uvodilo i razvijalo samoupravljanje.

Kako se razvijalo samoupravljanje (autentično i institucionalno)?
Radnička klasa uopšte, pa i na ovim prostorima, imala je posebne ciljeve, oblike borbe i vrednosti koje je smatrala poženjim i autentičnim. Jedna od njih je i samoupravljanje. Ukratko, to su vrednosti koje se vezuju za radnički pokret, pa svako insistiranje na tezi da je samoupravljanje izum Jugoslavije, njegov najrazvijeniji i poželjan oblik odlučivanja, nije empirijski i teorijski utemeljeno. Štaviše, razlikovanje autentičnog samoupravljanja i institucionalnog modela samoupravljanja je nužno, kako bi se pojasnile granice i dostignuća svakog od njih. Ovde se zastupa stav da je autentično samoupravljanje radnika u Jugoslaviji „zarobljeno“, praktično odbačeno, ali ne i sasvim uništeno, u prvim decenijama posleratnog razvoja. Na Prvom kongresu samoupravljača 1957. godine odbačena je ideja o tome da radnički saveti postanu i na globalnom nivou najvažnije institucije odlučivanja u društvu. Od tada je usledila ofanziva političke elite da se nametne drugi model samoupravljanja. To je učinjeno u više etapa, ali je suština modela ostala ista. Kardeljev model samoupravljanja je, institucionalno, ideološki i stvarno, nametnut radnicima i ostalim građanima. On je „oktroisan“ odozgo, s vrha partijske i političke i državne piramide moći. U periodu od četiri decenije, samoupravljanje je imalo različite faze i oblike razvoja, od uvođenja radničkih saveta do razgranatog sistema institucija delegatskog sistema. Sve vreme su njegovi ideolozi i oni koji su ga nametali u prvi plan isticali interese, vlast radničke klase, u čije ime se sistem uspostavlja i razvija. Kako je to bilo moguće, čije interese je štitio i kakve su ekonomske i socijalne posledice?

Ko je usmeravao i kontrolisao samoupravljanje i zašto?
Najvažniji oblik društvene moći u socijalizmu je politička moć. Onaj ko je nju posedovao, imao monopol nad njom, donosio je najvažnije odluke o društvu. U Jugoslaviji je politička elita svoj legitimitet branila, pored ostalih sredstava, i ideologijom i praksom radničkog samoupravljanja. Osvrt na ekonomske rezultate razvoja društva, materijalni položaj radničke klase i ostalih društvenih grupa, dokazuje koliko je to samoupravljanje bilo uspešno. Da je bilo radničko, ono bi štitilo njihove interese. Dovelo bi i do prelaska društva u višu fazu industrijalizacije i modernizacije i dovelo do rasta kvaliteta života svih građana. Osnovni podaci o tome, bilo naučnih rezultata, ili samo „kulture sećanja“ građana, to demantuju.

Ukratko, svaka faza razvoja samoupravljanja u Jugoslaviji bila je praćena i negativnim procesima. Jedan od njih je, veoma značajan na globalnom planu, da nije stvoren sistem odlučivanja koji bi proizveo efikasno odlučivanje i privredni sistem. Na širem planu zapažena je pojava da su se umnožavale institucije sistema, a opadala njihova efikasnost. Ekonomska i socijalna cena njihovog postojanja se uvećavala, toliko da su postale nekorisne, makar za interese radničke klase. To su najviše dokazivali podaci o konstantnom, dugoročnom padu DP, produktivnosti rada, a rastu neefikasnosti investicija, nezaposlenosti, zaduživanju (preduzeća, repubilka i države), potrošnje svih oblika, nejednakosti i siromaštva.

Sistem samoupravljanja je praktično postao sredstvo nametanja interesa političkih elita, najpre na saveznom, a posle i na republičkom i pokrajinskom nivou. On je gušio autentično samoupravljanje radnika i njihove pokušaje otpora (štrajkovi, protesti). Favorizovao je potrošnju, bez pokrića u proizvodnji, prerasposlenu stečenog i pozajmljenog u korist političkih elita i srednjih slojeva. Što se sistem više usavršavao rasla je i neproizvodna potrošnja, pa i broj službenika. Godine 1989. u Jugoslaviji je bilo 506 društveno-političkih zajednica a 7.409 samoupravnih zajednica. Svaka od njih se finansirala iz dohotka privrede. Iz ličnih dohodaka radnika izdvajalo se 12 republičkih i 16 vrsta opštinskih poreza! Tako skupu i neefikasnu državnu adminsitraciju teško da bi mogla da izdržava i razvijenija privreda.

Društvena svojina i privredni sistem Jugoslavije
Društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju je ključna kategorija za pojašnjenje i razvoj samoupravljanja u Jugoslaviji. Ona je shvaćena i ustavom i zakonima branjena kao materijalna osnova samoupravljanja, rada i vlasti radničke klase. Od početka sedamdesetih godina usledila su i ustavna i zakonska preciziranja, praćena novim institutima (osnovne organizacije udruženog rada, samoupravno dogovaranje i sporazumevanje, društveni dogovori, slobodna razmena rada, udruženi rad...). U praksi se ona tumačila, najčešće i najviše, kao nesvojina. U njenom korišćenju i upravljanju učestvovali su zaposleni, ali i svi drugi koji su donosili važne odluke (lokalne zajednice, državni, partijski i drugi organi).

Prema istraživanjima ekonomsita, kao Sofije Popov na primer, društvena svojina je bila najslabija karika sistema sticanja i raspodele dohotka! Sistem nije štitio i priznavao robni karakter sredstava za proizvodnju. On uopšte nije štitio minimalnu cenu njihove upotrebe. Nije postojala, sve vreme razvoja samoupravljanja, stvarna veza između cena proizvodnje, produktivnosti rada i prodajnih cena proizvoda. Sve do 1988. godine kamata na pozajmljena sredstva je bila niža od inflacije! Ovome se mogu dodati i zaključci Sofije Popov da su realni lični dohoci u Jugoslaviji od 1952. do 1986. godine za trećinu brže rasli od produktivnosti rada, a neefikasnost uloženih sredstava se višestruko povećavala. Ukratko, neefikasan privredni sistem je nužna posledica nametnutog modela razvoja i odlučivanja.

Najvažniji odluke o tome donosila je politička elita. Najpre je sredstva crpla iz poljoprivrede. Zatim su pristigla sredstva od poklona, pozajmica i kredita sa zapada. U meri u kojoj je Jugoslavija bila važna za suprodstavljanje modelu real-socijalizma sovjetskog tipa, utoliko je bila u povoljnijoj situaciji da dođe do novca. Praktično, razvoj samoupravljanja je bila još jedna karta legitimacije političke elite, koja se sve više pretvarala u vladajučću klasu. Klasnu i sitemsku granicu koju politička elita nije prešla, nije htela ili smela da to uradi, bile su reforme privrede i društva. Svako ozbiljnije uvođenje tržišta ugrozio bi njen monopol u društvu. Stoga se odustajanje od privredne reforme iz 1965. godine može smatrati ugaonim kamenom spoticanja, žarištem sukoba i krize samoupravljanja, društva i države.

Sve što je usledilo kasnije samo je posledica prirode vladajuće klase, odabranog tipa svojine i političkog sistema. U prvi plan su izbile masovna nezaposlenost, ekonomske i druge nejednakosti, dispariteti cena, regionalne nejdnakosti, prevlast interesa političke elite nad radnicima. Stopa nezaposlensoti 1960. godine bila je 5,3%, 1970. godine je 8,3%, a 1986. godine 16,6%! U međuvremenu se ozakonilo obavezno zapošljavanje pripravnika, a radno mesto postalo gotovo zagarantovano. Samo od 1974-1980. godine zaposleno je u društvenoim sektoru svojine 800.000. lica. Za tako nešto bile su potrebne i investicije. Politička elita ih je našla u inostranstvu. Zaduživala je zemlju to više što je privreda slabije funkcionisala, s tim što je znatan deo sredstava otišao na potrošnju elite i srednjih slojeva.

Prema zvaničnim podacima Jugoslavija je 1960. godine bila dužna 1,8 milijardi dolara, a 1980. godine 20 milijardi. Zaduživala se po sve skupljoj ceni, tako da je od 1984-1988. godine za otplatu dugova platila 14,5 milijardi dolara! U to vreme zemlja je praktično pala u dužničko ropstvo. Po ekonomskim pokazateljima možda i nije, ali po uslovima na koje je pristala sigurno jeste. Naime, MMF je nove zajmove uslovio obavezom odustajanja od društvene svojine, favorizovanjem privatne svojine i tržišne privrede. To je bio ujedno i kraj samoupravljanja u Jugoslaviji. Godine 1988. sve je uneto u Zakon o radnim odnosima, a sasvim suprotno važećem Ustavu zemlje.

Politika raspodele dohotka, investicija, kredita, poreza i cena su bile takve da su trajno, sistemski raslojile zaposlene u različitim granama i preduzećima. Sistem je podsticao, štitio i nagrađivao zaposlene u prerađivačkim granama, one koji su proizvodili robu široke potrošnje i delatnosti važne za održanje sistema. Druge je decenijama deprivilegovao po više osnova. Među njima su poljoprivreda, rudarstvo, proizvodnja sirovina, prehrambena, tekstilna industrija i zanatske usluge. Politikom (ne/zamrzavanja) cena, vancenovnim merama (carine, subvencije), nagrađivao je jedne, a više oporezivao i slabije investirao u druge. Posmatrano na globalnom nivou i u dužem periodu ovo je doprinelo rastu regionalnih nejednakosti i raslojavanju radničke klase. To je povoljno tlo za manipulaciju njenim interesima i jačanje unutarklasnih sukoba.

Ključna kategorija ideologije samoupravljanja u Jugoslaviji bila je raspodela prema radu. Ona je svim navedenim sistemski onemogućavana. Na ekonomskom planu to se, pored ostaloga, ispoljilo i kroz nejednakosti u zaradama. Rad istog obima i kvaliteta, zavisno od grane u kojoj je radnik zaposlen, plaćao se u odnosu 1:3! Na nivou grupacija odnos je pred kraj osamdesetih godina bio 1:4! Privilegovane delatnosti bile su više zastupljene u razvijenijim republikama i regionima, a deprivilegovane u manje razvijenim. To su stvoreni realni uslovi da se suprodstave interesi jednog dela radničke klase drugim radnicima i građanima drugih republika. Takve materijalne nejednakosti nisu postojale između republičkih i pokrajinskih elita na vlasti. One su materijalno, kulturno, politički već činile relativno prepoznatijivu klasu.

Samoupravljanje i (ne)moć radničke klase
Samoupravljanje je u Jugoslaviji imalo i neke pozitivne efekte. Na mikro nivou, radnoj organizaciji, ono je značilo razvoj posebnog tipa neposredne demokratije. Radnici i ostali zaposleni su odlučivali o raspodeli sredstava za lične dohotke, investicije, stambene kredite i stanove, sredstva zajedničke potrošnje zaposlenih i sl. Što je odluka bila važnija, to je bila manja informisanost i uticaj radnika. Na to su ukazala sva relevantna istraživanja društvene moći. Odlučivalo se o pitanjima koja je dozvolila politička elita viših nivoa, koja je to i kontrolisala. Važnu pomoć imala je od strane sindikata, partijskih i drugih podobnih kadrova.

Sistem je svaki interes koji nije „samoupravni“ proglašavao neprijateljskim i ograničavao ga. Zato ni pokušaji stvaranja autentičnih radničkih sindikata i političkih organizacija nisu mogli da se ostvare ni u preduzeću niti van njega. Preduzeće je bilo važna ekonomska i socijalna ustanova. Društveni stanovi su se mogli samo tako steći. Najveću moć u njhovoj raspodeli i korišćenju imali su kadrovi sa VŠ i VSS, na višim rukovodećim položajima. Najmanje društvenih stanova dobili su NK i PKV radnici, posebno u deprivilegovanim granama (tekstilnoj industriji, proizvodnji kože, prehrambenoj industriji, rudarstvu...). Od radnika, kao „aristokratija“ po tome su se izdvajali VKV radnici, ali i radnici nižih kvalifikacija u privilegovanim delatnostima i preduzećima (proizvodnja nafte, cevovodni transport, aviosaobraćaj i sl).

Delegatski sistem i politička moć klasa i slojeva
Proces odlučivanja van opresduzeća je bio sve složeniji i sa sve brojnijim preprekama za uticaj radnika. Što je nivo odlučivanja bio viši i značajniji, smanjivao se i broj radnika i njihov uticaj. Naravno, termin „radnik“ je sve vreme imao ulogu društvene mimikrije, za sve kadrove koji su poticali od radnika, ili se samo tako deklarisali. To je podsticao i sistem, jer je marginalizovao privatnu inicijativu, destimulisao znanje i stručnost, a podsticao moralno-političku podobnost ljudi! Na kraju osamdesetih godina Savez komunista Jugoslavije u svojim redovima imao je simboličan procenat radnika, a na najvišim položajima odlučivanja još manje. Isto se desilo i sa sindikatom i drugim organizacijama. Zabeleženo je uporno odbijanje političke elite da legalizuje pravio na štrajk, ali i da na makro nivo odlučivanja (u saveznoj skupštini), u delegatski sistem uvede Veće udruženog rada. Na nižim nivoima odlučivanja kroz VUR su najbrže napredovali kadrovi sa VŠ i VSS. Radnici ni to nisu imali veći uticaj. Ukratko, institucionalni sistem samoupravljanja u Jugoslaviji je marginalizovao radničku klasu, a pomogao realizovanje interesa vladajuće klase. Činile su je političke i ekonomske elite svih nivoa. Najveći dometi samoupravljanja su na nivou preduzeća, a najmanji u donošenju najvažnijih odluka o razvoju globalnog društva.

„Država blagostanja“ i radnička klasa Jugoslavije
Pozitivne tekovine socijalističkog, pa i samoupravnog razvoja Jugoslavije, su stvaranje radničke klase, modernizacija privrede, postizanje društvenog razvoja tako da se zemlja svrstavala u srednje razvijene. Tu su i razvoj sistema obrazovanja, zdravstva, socijalne brige i zaštite pojedinca i porodice. Društvo je bilo relativno otvoreno u odnosu na zapad, kako po idejama tako i po mogućnosti putovanja. Relativno visok životni standard građana je nešto po čemu smo se razlikovali od drugih socijalnističkh zemalja. Pozitivne su i tekovine političke i ekonomske participacije radnika, uz sve ograde koje je postavljala politička elita.

Ukratko, materijalna i socijalna sigurnost radnika i građana je nešto što je odlikovalo Jugoslaviju. Ona je bila praćena visokom ekonomskom i socijalnom cenom, koju neefikasan privredni, politički i društveni sistem nije mogao da plati. Toga je bila svesna i vladajuća klasa, koja je krajem osamdesetih godina nametnula svoje interese. Ideologiju zaštite socijalnih, radničkih interesa, zamenila je odbranom nacionalnih/nacionalističkih interesa. Materijalne, kulturne, etničke, verske i druge pretpostavke za to već su bile stvorene. Strani faktori i promene na geopolitičkoj sceni su mu dale poseban ritam, smer i pečat. Glavni akteri raspada društva i države postali su stare/nove političke elite i sukobljeni radnici i seljaci. Prvi su odneli istorijsku pobedu, a drugi su poraženi. Uništeni su osnovni temelji njihove materijalne i druge sigurnosti. Otuda potiče i, na realnim osnovama zasnovan, njihov žal za prošlim vremenima i samoupravljanjem.
dr Nada G. Novaković, naučna saradnica Instituta društvenih nauka

Kingdom of the Netherlands
National Endowment for Democracy
Supporting freedom around the world
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKd
Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe
Odbrani Filozofski
Odbrani Filološki
Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.
Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica